

A HOLMES-VÁLTOZÓ

ANDRÁS SÁNDOR *GYILKOSSÁG ALASZKÁBAN* CÍMŰ REGÉNYÉNEK
ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

jelige: nyomozás

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	4
1. A HOLMES-KÁNON DOYLE UTÁN.....	5
2. CSELEKMÉNY, SZERKEZET, ÚJRAÍRÁS.....	7
3. A SZÖVEGEK ÁTVÁLTOZÁSAI: IDÉZETEK, UTALÁSOK.....	12
4. A NAGY DETEKTÍV ÁTVÁLTOZÁSAI.....	15
5: A KRÓNIKÁS ÉS BARÁT ÁTVÁLTOZÁSAI	21
BEFEJEZÉS.....	26

BEVEZETÉS

Sherlock Holmes nevét szinte mindenki ismeri, még azok is, akik sosem olvastak egyetlen Holmes-történetet sem. Egy olyan irodalmi hősről van szó, aki példátlan hírnévre tett szert már teremtője, Sir Arthur Conan Doyle életében, s annak halála után ez csak tovább fokozódott. Máig születnek róla szóló novellák és regények, és ugyancsak nagy népszerűségnek örvendő mozifilmekben, tévésorozatokban és képregényekben dolgozzák föl újabb és újabb eseteit.

A magyar krimiírók körében sohasem örvendett különösebb népszerűségnek, elenyésző a magyar Holmes-történetek száma. A műfajról szóló szakirodalomban természetesen olvashatunk róla, de igazából csak az utóbbi néhány évben szaporodott meg a Holmes-művekkel vagy azok adaptációival foglalkozó magyar tanulmányok száma: Bényei Tamás (2009), Benyovszky Krisztián (2009, 2014), András Sándor (2009), Kiss Gábor Zoltán (2009), Hudácskó Brigitta (2014). Ezek többsége fontos kiindulási alapként szolgált dolgozatom megírásához is.

Munkámban András Sándor 2006-ban megjelent, *Gyilkosság Alaszkában - Sherlock Holmes a tlingitek földjén* című regényével foglalkozom. A célom rámutatni arra, mennyiben követi a magyar szerző a doyle-i mintát, illetve mennyiben tér el tőle. Igyekszem megtalálni a regény helyét a Doyle utáni Holmes-kánonban, valamint Lubomír Doležel elméleti művére támaszkodva kísérletet teszek a különböző újraírási technikák jegyeinek feltérképezésére is. Foglalkozom továbbá a mű szerkezeti sajátosságaival (Viktor Šklovskij sémáját követve), intertextuális viszonyaival, valamint a cross-over jelenségével is. Holmes részben megváltozott jelleméről, önmagáról alkotott elképzeléseiről külön fejezetben írok, ezt követően pedig a Watson hiányából fakadó narratív sajátosságokat elemzem. A szerzővel készült interjúból kiindulva arra is igyekszem rámutatni, hogy ez az Alaszkában játszódó regény miképpen reflektál a kisebbségben élő magyarok mindennapi problémáira.

Dolgozatom fő célja tehát összehasonlítani András Sándor regényét az eredeti Holmes-történetek világával (elsősorban tematikai, szerkezeti és narratív szempontokból). A hasonlóságok és különbségek kiemelése mellett azt is szeretném bemutatni, mivel járult hozzá a *Gyilkosság Alaszkában* a Holmes-hagyomány (nemcsak magyar) irodalmi életben tartásához.

1. A HOLMES-KÁNON DOYLE UTÁN

Sherlock Holmes olyan fiktív alak, aki már megalkotója életében túlszárnyalta annak hírnevét, és közkedveltsége Doyle halála után sem csökkent. Halhatatlan, mivel „életben tartásához, azaz emlékezetének továbbörökítéséhez és hírnevének öregbítéséhez mindaddig számos alkotót sikerült megnyernie magának nemcsak az irodalom, hanem a hagyományos társzművészetek és az új médiák köréből is.” (Benyovszky, 2013: 5)

Benyovszky Krisztián a *Hamis Holmesok, ál-Watsonok* c. tanulmányában foglalkozik a Nagy Detektív töretlen népszerűségének okaival. Megállapítja, hogy a „ Holmes-kánon mindig fölfeslik valahol, a betoldás, a kivágás, a továbbszövés, a mérsékelt vagy merészebb átszabás műveletei – a különféle divatoktól sem függetlenül – permanens mozgásban tartják a Baker Street-i detektív narratív identitását.” (Benyovszky, 2013: 6) Ezután csoportosítja Holmes legjellemzőbb „túlélési stratégiáit”, amelyeket röviden bemutatok. A szerzők leggyakrabban Holmes elfeledett és megíratlan eseteit adják közre. Életrajzát, önéletrajzát is többen megírták már. Ilyen esetekben „egy fiktív hős fiktív biográfiájáról van szó, melyek formálisan a műfaj valódi darabjait idézik”(Benyovszky, 2013: 7) 1891-ben Doyle kivégzi hősét, de a közönség nyomására 1894-ben újra feltámasztja őt. Csak halvány sejtésünk lehet arról, Holmes mit csinált eltűnése időszakában. Erre a három évre vonatkozó eseményekről több szerző is írt már, kiegészítve ezzel Holmes élettörténetét. Holmes gyerekkoráról is születtek művek, melyek közül a legelső Emma Parodi 1913-ban íródott regénye. Holmes rokonai közül csak Mycroft nevű bátyját ismerjük meg Doyle műveiből, ám más szerzők jócskán kibővítik Holmes családfáját. Benyovszky a Sherlock Holmes fiatalabb öccséről szóló krimikomédiát, a *Sherlock Holmes okosabb testvérének kalandjai* (1975) c. Gene Wilder írta és rendezte filmet említi. András Sándor általam elemzett regénye szintén kibővíti Holmes családfáját, de ezt bővebben A Nagy Detektív átváltozásai című fejezetben fejtem ki. A Doyle által megteremtett világban Holmesnak nincs magánélete. Irene Adler az egyetlen nő, aki kivívta Holmes elismerését, de nem szépségével, pusztán csak intellektusával. Alakja többször megjelenik továbbírásokban, filmes variációkban, mint mellék-, de akár mint főszereplő. Holmes barátságával csak Watsont tünteti ki, ebből kiindulva születnek meg olyan művek, ahol barátságukat homoszexuális kapcsolatra cserélik a szerzők. Holmes segítői és ellenségei is komoly szerepet kaptak a Holmes-kánonban. Mac Tray és Michael Citrin *Sherlock Holmes és a Baker Street-i vagányok* c. sorozatában a Holmest segítő utcakölykök kapnak főszerepet. Ugyanezt a sorozatot említi még Benyovszky

egy másik tanulmányában is, melyben vizsgálja a detektívtörténet jelenlétét a gyerekirodalomban, azaz az „ifikrimik” sajátosságait. (vö. Benyovszky, 2009: 193-217)

Holmes legismertebb ellenségéről, Moriarty professzorról is több regény született az évek során. Az a bűnöző, akivel még magának a Nagy Detektívnek is meggyűlik a baja, nem lehet érdektelen személyiség, hiszen a „zseniális nyomozónak csakis zseniális gonosztevő lehet méltó ellenfele – még akkor is, ha a játékszabályok miatt ez utóbbinak egy pillanatig sem lehet komoly esélye.” (Bényei, 1989: 25)

Az újraírásokban Holmes kapcsolatba kerül például Draculával, Hasfelmetsző Jackkel és Sigmund Freuddal is. Ezt a jelenséget cross-overnek nevezik. „A populáris kultúra műfaj- és médiumközi dinamikáját jól jellemzik azok a művek, amelyekben különböző szerzők teremtette hősök adnak egymásnak találkát, a kronológiát hol respektáló, hol attól szabadon elrugaszkodó fikciós történetvilágokban.” (Benyovszky, 2013: 9) Vannak olyan alkotások, ahol a szerző jelenik meg, mint irodalmi hős. Doyle a valóságban is segítette a rendőrség munkáját. Nyomozásáról szól Julian Barnes Arthur & George c. 2005-ben megjelent regénye.

Szemben az angol nyelvű vagy akár a cseh irodalmi hagyománnyal, a magyar Holmes-újraírásokban nincs folytonosság. Ritka példák egyikeként említhető Karinthy Frigyes *A lefűrészelt tüdőcsúcsok* c. paródiája, amely kifigurázza a műfajt, Holmes karakterét és Doyle stílusát egyaránt. Szintén Holmes a főszereplője Endrei Walter *Sherlock Holmes furcsa esete a feltalálóval* című, 1990-ben kiadott elbeszélésének, mely egy valódi bűntényt dolgoz fel. Varga Bálint a *Nyomozás az első magyar krimi után* c. tanulmányában nem tesz említést magyar Holmes-újraírásokról. Kiemeli viszont Gúthy Soma *Vén kopó* c. novelláskötetét (1908), melyben utalás történik Sherlock Holmesra. (Varga, 2009:49-81) Ezekén kívül nem bukkantam a nyomára olyan magyar regényeknek vagy novelláknak, amelyek valamilyen módon továbbírták volna a londoni detektív kalandjait (ami persze, nem jelenti azt, hogy esetleg ne léteznének).

2. CSELEKMÉNY, SZERKEZET, ÚJRAÍRÁS

Az munkám témájául választott regény, András Sándor *Gyilkosság Alaszkában-Sherlock Holmes a tlingitek földjén* c. műve a magyar Holmes újraírások (eddig elég rövid) sorát hivatott kibővíteni.

A regény főszereplője Sherlock Holmes, a nagy detektív, állandó társát, Watson doktort azonban nem találjuk mellette. Holmes ezúttal Alaszkában nyomoz a yakutai tlingit indiánok kérésére, Frank Willow, a polgármester meggyilkolása ügyében. Willow tetemét a gyilkos(ok) szoborszerűen rendezte(ék) el, ezért a nyomozás folyamatában közrejátszik a tlingit indiánok kulturális emlékezete, hagyománya is. Az indiánok úgy gondolják, a tetem valamiféle totemet, esetleg szobrot formáz, mely akár tlingit-indián totem is lehetne. A regényben a nyomozás folyamatát leíró fejezeteken kívül olvashatjuk a detektív önanalíziséről szóló fejezeteket is. Holmes a nyomozás közben kapcsolatba kerül a rendőrséggel és a maffiával egyaránt. A nőkhöz való viszonya sem a megszokott a műben. A végkifejlet érdekessége, hogy a detektív nem egy biztos megoldást, hanem négy megoldási lehetőséget vázol föl.

A *Gyilkosság Alaszkában* terjedelmét tekintve is eltér a „doyle-i” mintától: 45 fejezetből áll (ezek általában 8-10 oldalasak), s mintegy 400 oldalt tesz ki. Doyle Holmesról szóló művei ugyan nagyrészt novellák, de a regényei (A bíborvörös dolgozószoba, A Négyek Jele, A sátán kutyája, A félelem völgye) is lényegesen rövidebbek az általam elemzett műnél. A cselekményszerkezet tekintetében is tapasztalhatók letérések, ezeket Viktor Šklovskij Holmes-elemzésére támaszkodva mutatom be (vö. Šklovskij, 1971: 125-143). Az orosz teoretikus kilenc szerkezeti egységet különít el a Holmes-történetekben. A következőkben ezeket veszem sorra, s próbálom őket megfeleltetni a magyar szerző művének.

1. A novella elején gyakori a várakozás a kliensre, esetenként az elemző beszélgetés a korábban megoldott ügyekről.

A *Gyilkosság Alaszkában* c. regényben nem a Nagy Detektív vár, hanem rá várakoznak. A Londonba küldött tlingit indián, Willie Marwin, napokon keresztül várakozik Holmes ajtaja előtt, hogy a Nagy Detektív meghallgassa őt. Elmondja, hogy a falujukban megölték a polgármestert, Frank Willow-t, és a holttestét szoborszerűen „kifaragva” (kezei és fülei levágva, teste mellett elhelyezve) találták meg az irodájában.

2. A kliens megjelenése.

A regényben nem egy kliensről beszélhetünk, hanem kliensek csoportjáról, a tlingit indiánok tanácsáról. Willie Marvin az ő képviselőjük, már a történet elején megjelenik, a többiek viszont csak miután Holmes Alaszkába utazott, ezért itt az első két szakasz összekapcsolódik.

3. A novella folyamatszerű része. A kliens elbeszéléséből fontos bizonyítékok olvashatók ki. A másodlagos információk úgy vannak elrejtve a szövegben, hogy az elkerülje az olvasó figyelmét

4. Watson hibásan értelmezi a bizonyítékokat

5. A nyomozó meglátogatja a bűntény helyszínét és bizonyítékokat gyűjt.

6. Az állami szervek nyomozója, az újságok (esetleg maga Holmes) rossz megoldással áll elő.

Ezek a szerkezeti egységek nem elkülöníthetők a regényben. Holmes a helyszínt már Alaszkába érkezésekor megvizsgálja, tehát még mielőtt az információk nagy részét ismerné.

Az elbeszélés folyamatos, a regény elejétől a végéig derülnek ki az esetről újabb és újabb információk. Ezeket Holmes nem csak a kliensektől szerzi be, hanem azoktól az emberektől is, akiket saját maga keres fel nyomozása során. Számottevő különbség, hogy ezek az információk sokszor nem a gyilkosságra, esetleg a meggyilkoltra irányulnak, hanem az Alaszkában dúló politikai viszályokra, mivel Holmes szerint ezek vezettek Frank Willow halálához.

A regény és Doyle művei közti következő alapvető különbség, hogy András regényében Watson nincs jelen. Mivel az információk gyűjtése is folyamatosan történik, az értelmezések is folyamatosak és többször változnak. Általában Holmes elemzi a tényeket, a krónikások csak hallgatóként vannak jelen. Hogy mennyire hasonlítanak Watson alakjához, esetleg térnek el attól, azt A krónikás és barát átváltozásai c. fejezetben fejtem ki bővebben.

7. Watson elmélkedései. A doktor nem érti a történetek lényegét. Holmes eközben pipázik, esetleg a zenének szenteli figyelmét. A detektív néha rendszerezi a tényeket, de nem áll még elő a megoldással.

Ez a „jelenet” teljesen hiányzik a regényből. Holmes nem a karosszékekben ülve pipázás, hegedülés közben fejti meg a rejtélyt. A tények rendszerezése folyamatosan történik, és a Watson szerepét részben átvevő krónikások értik Holmes elemzéseit, mivel a detektív minden információt megoszt velük a nyomozás során, s feltárja előttük ideiglenes következtetéseit is.

8. Váratlan végkifejlet.

András regényében a legváratlanabb az olvasó számára, hogy Holmes a várakozással ellentétben nem egy, hanem négy megoldási lehetőséggel áll elő.

9. Holmes elemzi a tényeket, a bűntett részleteit.

Holmes ebben az esetben mind a négy megoldási lehetőséget elemzi, kiemelve az egyiket, a szerinte legvalószínűbb megoldást, hogy a gyilkos Frank anyja. Kiderül a regényben, hogy Frank apja igazából a saját bátyja, Robert, tehát anyja egyben nagyanyja is. A legvalószínűbb, hogy az ebből a helyzetből származó feszültség okozta Frank halálát. Holmes rámutat továbbá arra is, hogy a lehetséges elkövetők mind halottak. Szokatlanul hangzanak Holmes szájából ezek a szavak: „Röviden: nem tudom, ki ölte meg Frank Willow-t, mert nincs, akitől meg lehetne tudni. Csak azt mondhatom el, azt a négy módot, ahogyan meghalhatott. Még sohasem fejeztem be a nyomozást így, hogy ugyanis megbízóimra hagyjam a végső döntést, lemondjak a tettes megnevezéséről és elfogásáról.” (András, 2006:373)

A fenti összehasonlításból kiderülhetett, hogy András műve szerkezetében részben eltér Šklovskij sémájától. Nem bontható le a kilenc szerkezeti egységre, viszont az ezekben felvázolt elemek nagyobb része, ha nem is ilyen sorrendben, de mégis jelen van a regényben.

András regénye az újraírások különböző típusai közé sorolható, melyekkel Doležel a *Heterocosmica* c. művében foglalkozott. Az átiratok lényege a lehetséges világok átstrukturálása, amit az író alapvetően három féle képpen tehet meg.

A *transzpozíció* vagyis áthelyezés esetében a forma és a történet igazodik a kanonizált, kiinduló lehetséges világhoz, viszont a szerző a történetet egy más idősíkbba, esetleg más térbe helyezi át. Lehetősége van a szerzőnek új történelmi, politikai, esetleg kulturális kontextusba helyezni egy történetet. *Kiegészítésnek* nevezzük azt, ha a szerző az adott világot kiegészíti, esetleg megírja a történet előzményét, vagy tovább folytatja a történetet. Az adott történet új kontextusba helyezésével a struktúrája is változik. *Mutáció* esetében a szerző radikálisan átalakítja az adott lehetséges világ történetét, struktúráját egyaránt. Mutáció egy lehetséges fajtája, ha a szerző megalkotja az adott lehetséges világ ellentétjét. (vö. Doležel, 2003: 197-220)

A regény mind a három újraírási módszer követelményeinek eleget tesz. Muntációnak azért tekinthető, mivel „Holmes olyan nyomozótársak segítségét veszi igénybe, akik korábban különböző, a detektívével nehezen összeegyeztethető (fiktív) világok lakói, s akik ráadásul gyökeres átváltozáson mentek keresztül.” (Benyovszky, 2006:4) Drakula, Franenstein, Némó és Dr. Dolittle jelenléte színesíti a regényt, amelyben a cross-over jelenséget is fölfedezhetjük. Olyan karakterek története kereszteződik egymással, akik egyébként, e regény világán kívül, nem találkozhattak egymással.

A regény kiegészítésként is megállja a helyét, hiszen a szerző kiegészíti Holmes családját, tehát megteremti szüleit, nagyszüleit, valamint Holmes személyiségképét is újabb

tulajdonságokkal árnyalja. A nőkhöz és általában az emberekhez való viszonya egyaránt megváltozik (vö. A Nagy Detektív átváltozásai c. fejezettel).

Végezetül a mű áthelyezésnek is tekinthető. Míg az eredeti Holmes „a saját országának fővárosában, Londonban, de mellette vidéken is nyomoz, vagyis a munkaterülete országos[...]” (András, 2009: 96), addig itt hazájától meglehetősen távol dolgozik. András regényének helyszíne az alaszakai Yakutat városa, mely a tlingit indiánok földjén található. Ez a – magyar és európai szempontból nézve – egzotikus kulturális közeg az elfeledett kulturális identitás utáni nyomozás szükségességét is magával vonja. A már egyre kisebb lélekszámban élő tlingitek úgy gondolják, Frank Willow totemszerűen elhelyezett holtteste utal valamire, ami az ő elfeledett hagyományukhoz kötődik. Azt kéri Holmestől, „hogya határozza meg azt a kulturális kontextust, amelyben a holttest tlingit totemként mitikus-kultikus jelentést hordoz.” (Dömötör, 2009:114) Az indián Willie Marvin így magyarázza helyzetüket: „A tlingit nemzet már kihalóban van, az ősi tudás csak szakadozva él a legöregebbekben is. A tanács tagjai érzik, jellel szembesültek, de nem tudják, milyen jellel.” (András, 2006:19) Dömötör Edit a Nyomozás etnográfiai tapasztalata című tanulmányában járja körül a kultúra és nyomozás kapcsolatát, és rámutat a regény egy következő sajátosságára is: „(...) a regényben ironikus gesztusnak is tekinthető, hogy a szemiotikai nyomozási paradigma emblematikus alakját kéri fel a kulturális emlékezet és a mitikus-kultikus jelentés kutatására.” (Dömötör, 2009:116)

A tlingit nép helyzete Alaszkában felvet egy következő értelmezési lehetőséget is. Az indiánok kisebbségi létének körülményeit felidézhetik a kisebbségben élő magyarok helyzetét. A kultúra- és nyelvvesztés fenyegető távlata, az idegen közeghez, politikai erőviszonyokhoz való alkalmazkodás kényszere önkéntelenül is felidézi a magyar olvasóban a saját nemzete szituációját. A mű írója erről így nyilatkozik: „Van egyébként ebben teljesen bújtatva a magyar ’nemzethalálra’, különösen a határon túli magyarok helyzetére történő utalás is – meg kell találni a módját, hogy az ember és a közösség beilleszkedjék a maga módján abba, ami a társadalomban történik, mert kívül maradni, csak egy már megtarthatatlan múlthoz igazodni nem lehetséges. Az ellene feszülés lehet nemes, de inkább árt, mint segít, akkor viszont kérdés, hogyan lehet illeszkedni?” (András-Balázs, 2014:39)

András regényének sajátossága, hogy úgy közelíti a művet a magyar olvasók világához, hogy magát a történetet földrajzilag eltávolítja. Ez szokatlan megoldás, hiszen az Holmes-történeteket folytató írók általában a saját ismert, hazai közegükbe helyezik át a cselekményt. Példaként Rudolf Čechura cseh író *Případ v Čechách* c. novelláját említeném, amelyben Holmes és Watson a cseh fürdővárosban, Františkovy Lázněben nyomoz.

A magyarokra és magyar nyelvre többször is találhatunk utalást a regényben. Holmes már a regény elején megjegyzi: „A magyarokhoz több szál is fűzött, nem tudom miért.” (András, 2006:15) Megtudjuk azt is, hogy Holmes és négy legjobb barátja (Némó, Dolittle, Frankenstein, Drakula) egymás között magyarul beszélnek, és Holmes-nak tetszik a magyar nyelv. „Érdemes volt kora nyáron alalkult ötösfogatunk közös megállapodásának megfelelően magyarra váltani a titkos szót, erre a különleges világzsargonra.” (András, 2006:91) András Sándor tehát a földrajzi eltávolítást vagy elidegenítést a magyar nyelv aktív használatával kompenzálja. Ezt a megoldást egyébként Rudolf Čechura is alkalmazza, igaz, csak kivételesen, amikor az említett novellában Holmes egyszercsak csehül szólal meg.

3. A SZÖVEGEK ÁTVÁLTOZÁSAI: IDÉZETEK, UTALÁSOK

András regényében több különböző utalást találunk más irodalmi művekre. Jelölt és jelöletlen intertextusokkal egyaránt találkozhatunk olvasás közben. A regényben a megtalálhatóak horrortörténetek és kalandregények figurái is (Dracula, Frankenstein, Némó, dr. Dolittle), tehát a cross- over jelenség többszörösen érvényesül. Ők Holmes legjobb barátai és a regény több fejezetének narrátorai. (vö. Krónikás és barát átváltozásai c. fejezettel)

Kiderül a regényben Holmesról, hogy ismeri Raymond Chandler, huszadik századi krimiíró munkáit is. Holmes saját bevallása szerint ezeken az elbeszéléseken keresztül ismerte meg az amerikai rendőrséget. A *Gyilkosság Alaszkában* egyik Némó által elbeszélte fejezetében olvashatjuk, hogy Holmes nem csak ismeri ezeket a műveket, hanem találkozott is már Chandler magánnyomozójával, Philip Marlowe-val, „akire egyáltalán nem volt féltékeny. Ezt az indulatot ő nem ismerte. Ha valaki jobb volt nála, azt csodálta.” (András, 2006: 101-102) Némó idéz Holmes naplójából is, amelyben ez áll: „Amerika Marlowe-é, Marlowe Amerikáé, összetartoznak. Én meg nem oda. Micsoda öröm, micsoda megkönnyebbülés. De megvallom, hiányérzet is. Nem tudom, milyen lehet a rendőrség ellenében dolgozni az igazságért. Úgy dolgozni, hogy a rendőrség is csak egy maffia.” Holmes és Marlowe kapcsolatáról nem tudhatunk meg többet a regényből. András *Miért is nyomoz Sherlock Holmes* c. tanulmányában vizsgálja a híres detektívek személyisége és munkája közti különbséget. „Holmes a rendőrség feladatkörén kívül nyomoz magánemberként, se nem hivatalból, se nem öntevékenyen, hanem csak akkor, ha valaki megbízza. [...] A külön utakon járó, de egymással kapcsolatba is kerülő rendőr paradigmáját követte aztán például Agatha Christie.” Chandler pedig Dashiell Hammet nyomán teremtette meg Marlowe alakját. „Marlowe egyfelől mintegy rendőrnnyomozóként, ugyanis ügyészégi nyomozóként kezdte, állását saját akaratából hagyta ott és lett magánkeresetre szoruló magánnyomozó, másfelől eseteit ő maga mondja el, egyes szám első személyben, meglepő fantáziával és humorral, flegmával és etikai tartással.” (András, 2009:96)

Holmes – akárcsak Doyle-nál – tudatában van annak, hogy irodalmi hőssé vált, és olvassa is barátja róla szóló történeteit. Ezt a metafikciós vonást itt is megtaláljuk, csak éppen más (valóság)szinten: „Önanalízisem szükségességére Connan Doyle rólam szóló beszámolóit olvasása közben jöttem rá.” (András, 2006:89)

Holmesról már Doyle műveiből megtudhatjuk, hogy egy művészetkedvelő ember, aki maga is hegedül, és szívesen jár operába. András regényéből kiderül, hogy az irodalom is

közel áll hozzá. Nem csak krimi olvas (Chandler, Doyle), hanem verseket is, amelyekből többször idéz a regény folyamán.

József Attilát kétszer is idézi önanalízise folyamán, de az író nevét nem tünteti föl, és annak magyarságára sem utal. A *Tudod hogy nincs bocsánat* c. verset a következő kontextusban idézi: „'Romlott kölkökre leltél / pszichoanalízisben' írta egy költő, nos én miért nem kerestem magamban a kölköt, akár romlott, akár nem?” (András, 2006:93) A költő másik idézett verse a *Költőnk és kora*. Holmes próbálja megfejteni, milyen összefüggésben van a nyomozás kényszere a nők iránti közömbösségével. „Ha a nyomozás nálam a nők iránti közömbösséggel párosul, akkor én egészséges vagyok, hiszen nem kívülről várom a beteljesülést. A kielégülést nem a nőktől várom, de nem is a bűnözőktől, hanem a bűnügyek megfejtésétől, ez pedig belülről jön, a magam műve. Ahogy egy költő mondja: 'szublimálok ösztönöm'” (András, 2006:164) András a *Rejtelmek* c. verset is beépíti a detektív önanalízisébe, megint csak jelöletlenül. „Rejtelmek, ha zengenek, elkezdek odafigyelni, elkezdem meghallani és megfejteni: megérteni, mi is történik bennem és általam.” (András, 2006:94)

Babits Mihály *Esti kérdés* c. versét szintén olyan módon idézi Holmes, mint József Attila két költeményét, tehát a költő nevét nem tünteti föl, de idézőjelet használ. Önanalízise folyamán a detektív megkérdezi magától, mi is az értelme egy-egy rejtély megoldásának, hiszen mindig lesz egy következő bűntény, amely majd megoldásra vár. Ettől az eszmefuttatástól jut el Holmes a lélekvándorlás gondolatáig. „'Miért szárad le, hogyha újra nő?', kérdezte egy költő, kifejtve legalábbis látszólag azt, ami fűvel kapcsolatos emberi tevékenység, avagy naturalizálva az emberit, ami az egyén kikapcsolását jelenti, vagy a lélekvándorlás szüntelen ciklusait.” (András, 2006: 352-353)

Detektívünk Rilke *Archaikus Apolló-torzó* c. művére is tesz utalást. Willow holttestét egy archaikus torzóhoz hasonlítja. Atkins, a rendőr nem érti ezt az utalást, mire Holmes rámutat a költészet érdektelenségére a mai világban. (vö. András, 2006:134) Hivatkozik továbbá Mallarmé *Kockadobás* c. művére is, ám teljesen jelöletlenül. A nyomozás közben talált jelekről Holmes úgy gondolja, nem véletlenek. „[...]egy kockadobás nem szünteti meg a véletlent, a véletlen pedig csak látszat.” (András, 2006:99)

A regényben olvasható magyar és világirodalmi idézetek- mivel magyar nyelven szólalnak meg – egyaránt a domesztikáció eszközei. András ezzel beleszövi az alaszkai nyomozás történetébe a magyar kultúrát, Holmes nyelvébe a magyar nyelvet. (vö. Cselekmény, szerkezet, újraírás c. fejezettel)

4. A NAGY DETEKTÍV ÁTVÁLTOZÁSAI

„A kriminek mind a klasszikus, mind a kemény változatában, a történet középpontjában egy bűnügyi rejtély detektív általi kibogozása áll. A figyelem tehát elsősorban a nyomozó figurájára (magándetektív, műkedvelő rendőr)–személyiségére és tetteire irányul.” (Benyovszky, 2007: 61)

Ezt a szerepet Doyle műveiben és András Sándor regényében egyaránt Sherlock Holmes, a Nagy Detektív tölti be. Doyle novelláiban és regényeiben Watson, a segítőtárs és krónikás véleményét olvashatjuk Holmesról, általa ismerkedhet meg az olvasó a detektív személyiségével, szokásaival. „Szófukar, mindig többet tud, mint amennyit mond. Nem természete a tréfálgatás. Nem érdeklik a nők, a kémia viszont annál inkább. Alkalmazott módszerei közé tartozik az, hogy apró, jelentéktelennek látszó dolgokból von le messzemenő következtetéseket. Nagy színész, előszeretettel bújik álruhába, amivel sikerül teljesen megtéveszteni környezetét. Nincs nagy véleménnyel a rendőrségről, mindig előttük jár legalább egy lépéssel, a tőlük szerzett információkat nem veti meg, hanem a saját hasznára fordítja őket. Ha elmélyülten gondolkodik az ügy valamely részletén, akkor a pamlagon heverve csukott szemmel medítál” (Benyovszky, 2007: 106.) Benyovszky Krisztián lényegre törő sorai Doyle hősét hiánytalanul jellemzik, viszont nem állják meg teljesen a helyüket az András Sándor regényében szereplő Holmes esetében.

András detektívje is szófukar, többet mond, mint amennyit tud. Viszont többször bonyolódik filozofikus fejtegetésekbe, és bonyolult gondolatmeneteit tudatja környezetével, akik ezt többször nem értik, esetleg unják. George Collins, az új polgármester a következőket írja a detektívről: „Tudott ő beszélni, olykor túl hosszan is, már ami az én teherbírástomat illeti, de többnyire szófukar volt, annak ismertem meg. Nem fukar, az túl sok, takarékos. És hallgatni is szeretett nagyon.”(András, 2006:307) Többlettudását Holmes nem is titkolja, szinte kérkedik vele. „Én minden pillanatban többet tudok, mint amennyit mondom – mondta kimérten Holmes – És nagyon tévednek, ha azt hiszik, hogy lemondok arról, amit még nem tudok.” (András, 2006:33)

Munkája közben a legszükségesebb eszköze az ész, az értelem, s a következtetések útján jut el a rejtély megoldásáig. Álruhát a regényben csak egyszer vesz fel, amely segítségével még barátait is megtéveszti egy pillanatra. (vö. András, 2006: 200-201)

A rendőrségről való véleménye változott az idők során, ezt barátai is tudják róla. Lenézi a rendőrség intézményét, de több esetben a nyomozás szempontjából hasznosnak tartja a rendőrök megvesztegetését, kételkedik viszont a nyomozók képességeiben. Már nem

ellenséges a rendőrökkel, például a regényben számára többször segítséget nyújtó Atkinsszal sem. Holmes barátja, Némó tolmácsolja az olvasónak a Nagy Detektív véleményét. „Amennyire megismertem, Holmes semleges, vagyis nem ellenséges magánnyomozó volt, aki se nem futott a rendőrséghez, se nem félt tőle. Bizalmatlan gyakran volt, erről megbizonyosodhattam, de elsősorban a rendőrnemzők képességeiben kételkedett. [...] A korrupció szerinte nem akadályozza magát a nyomozói munkát, mindenkinek érdeke, hogy tudni lehet-e, mi történt. [...] Ugyanakkor meg volt róla győződve, hogy a hivatalos szervek tökéletlenek, méghozzá jellegükből eredően.” (András, 2006:100-101)

Doyle műveiben Holmes többször csöndben, a kanapén fekvé mélyed gondolataiba, esetleg pipázni kezd, hegedül, elmegy egy koncertre, de semmiképp sem tűri, ha megzavarják. András regényében viszont az ügyel kapcsolatos reflexióit általában megosztja az őt segítő személyekkel.

András regényében és Doyle műveiben egyaránt a rejtély utáni nyomozás viszi előre a cselekményt. A *Gyilkosság Alaszkában* sajátossága, hogy a nyomozásról szóló fejezetek közé ékelődnek be a detektív önanalízisét leíró fejezetek, amely során Holmes nem a bűntényről, hanem a saját személyiségéről próbál meg többet megtudni. A saját énjé utáni kutatás a detektív számára is új keletű problémának számít, melynek alapját Holmes saját elmondása szerint Doyle róla szóló művei képezik. „Addig az estéig nem voltam probléma magamnak, ami, most meggondolva, elég nagy butaságra vall. Addig csak olyasféle módon tudtam magamról, ahogyan Connan Doyle írt rólam serdülőkori naivitással, helyesebben: közel sem naív kétdimenzionalitással.” (András, 2006:89)

Holmes, Freud pszichonanalitikus elméletére támaszkodva, igyekszik visszaemlékezni a gyermekkorára, hogy aztán ebből próbálja megérteni aktuális belső problémáit, többek között Watsontól való elhidegülésének okát, addigi aszexualitását és első nők iránti érzelmeit. „A múltbeli eseményt azért kell, azért akarja megérteni, hogy ez az értés orientálja jelen- és jövőbeli viselkedését, döntéseit.” (Dömötör, 2009: 119)

A regényben Holmest nem csak a saját személyisége foglalkoztatja. „A modern krimi- illetve az, amivé hosszú fejlődése során vált, és egy ideje már csak klasszicizálódik – ugyanis velejéig demokratikus. Mindenki lehet bűnös, és mindenki lehet áldozat. Lassan nem a ki az érdekes, hanem a hogyan. Hogyan lett valakiből gyilkos, miért lenne azzá?” (Varga, 2009:59) András művében beigazolódni látszanak a monográfus szavai. Holmest a bűnöző személyisége is foglalkoztatja, a bűn elkövetésének tudatalatti háttere, amelyet Doyle műveiben nem fejtett ki kellő részletességgel.

Holmes kijelenti: „...már jó ideje meggyőződése, hogy a bűnügyeket a pszichéig kell nyomon követni. A bűn elkövetője egy-egy ember, de az, ami az elkövetést és annak módját motiválja, az már nem ember, hanem valami, ami benne lerakódott, alakult és valamiképpen izgat, zaklat, készlet. [...] Amíg nem fedeztem fel a pszichonanalízist, elsősorban Freud elméletét, és nem gondoltam a bűnözés pszichikai dimenzióira, dolgozhattam úgy, mint aki a közerkölcsöt és az igazságosságot, esetleg – kérdéses eszményítéssel – az igazságot szolgálja, de azóta?” (András, 2006:92-93)

Dömötör Edit így fogalmaz: „Olyan Holmes-alakot teremtem – hangsúlyossá téve a mű metafiktív rétegét –, aki változtatott a Doyle történetekben érvényesített módszerein: a tudattalan új kérdéselfelvetés” (Dömötör, 2009: 119)

Az egyik lényeges különbség a főhős karakterét illetően a nőkhöz való viszonya. Doyle Holmes a nőekkel, mint általában az emberekkel közelebbi viszonyt nem ápol. Ez alól csak Watson a kivétel, mivel valódi barátság alakul ki közöttük. Ha egy nő kéri föl nyomozásra, a detektív nem a hölgyet látja benne, hanem csak egy megfejtésre váró rejtélyt, egy újabb eset adatközlőjét. Magyarázhatnánk ezt a rejtély dehumanizáló hatásával, melyről Keszthelyi Tibor így ír: „Egy elképzelt helyzetben egy vércsepp, egy ujjlenyomat, egy résnyire nyitva felejtett ablak, egy törött váza, egy helyéről elmozdított szőnyeg, vagy kép, egy cigarettacsikk, az elhasznált gyufaszálak száma, egy időpont, egy gumidarabka jelentősebb lehet, mint a történetben szereplő emberek. A rejtély tehát dehumanizál.” (Keszthelyi, 1979:153) Sherlock Holmes esetében a rejtély megoldása minden emberi kapcsolat elébe helyeződik. Doyle művei közül csak a *Botrány Csehországban* c. novellában kelti föl Holmes érdeklődését komolyan egy nő: „Ő volt számára az örök asszony. Mindig csak így emlegette: a Nő. Holmes szemében Irene Adler testesítette meg a női ideált. No, ne gondolják, hogy beleszeretett volna, azt már nem! Az érzelmek - különösképpen az effélék - távol álltak Holmes hűvös, racionális és irigylésre méltón kiegyensúlyozott lényétől. Tökéletes volt mint okfejtő és oknyomozó masina; művészi fokon művelte a mesterséget - ámde a szerelmes férfi szerepe hiányzott a repertoárjából. Ha egyáltalán szóba hozta a gyengéd érzelem témáját, arról csakis gúnyos fintorral beszélt. Ő csupán az eseteket látta a nőkben, s ha figyelemre méltatta őket, csakis azért, mert úgy tartotta, hogy ők a mozgatórugói az eseményeknek: élő bűnjelek, akik nyomra vezethetik őt. De a nemek harcában mindvégig külső szemlélő maradt, és ez érthető is: a hozzá hasonlóan képzett és kivételes elme nem engedheti meg magának, hogy váratlan viharok, kiszámíthatatlan érzelmi hullámok megzavarják érzékeny kedélyét, szabályos életritmusát.

Holmes barátomat az érzelem ugyanúgy gátolta volna működésében, mint a finom műszert a fogaskerek közé került aprócska homokszem, vagy a mikroszkóp nagyítólencsáját a parányi karcolás. Mindennek ellenére számára is létezett egy asszony.

Egyetlenegy: a kétes emlékü Irene Adler.” (Doyle, 2007:135)

A Watson által írt fenti sorok hiánytalanul jellemzik Holmes érzelmi életét és a nőkről alkotott véleményét. Doyle műveiben ezeken a mondatokon kívül nincs is más „érzelmes” utalás a detektívre. A novellákból és a regényekből szinte teljesen hiányoznak a gyengéd érzelmek és a szexualitás motívumai is. Nézzük meg, mi változott ebből a szempontból a András Sándor regényében.

András regényében már a kezdőoldalakon észreveszi a figyelmes olvasó, hogy nem ugyanaz a Holmes „áll előtte”, mint akit Doyle műveiből megismert. A második fejezetben Holmes mint narrátor van jelen, leírja a vele történeteket, de gondolatait is megosztja velünk. Egy furcsa régi esete is eszébe jut, ahol egy nő próbált túljárni az eszén.”Most merengés közben ütött újra belém, vajon miért is vállaltam el ezt az esetet, és ha elvállaltam, miért nem hagytam fel vele, amikor kiderült, megbízom félrevezetett, hiszen egészen másról volt szó. Igen, ütöttem fel a fejem: egészen másról volt szó: a nő érdekelt, nem az eset. Ezen bizony el kellett gondolkozznom.” (András, Gyilkosság Alaszkában, 2006:15)

Holmes személyiségében keverednek a „doyle-i” tulajdonságok, valamint a nőkhöz való más, számára is szokatlan érzések. Riona Metcalfal való első találkozásukkor a detektív bókol a nőnek, de Riona annak ellenére, hogy még nem ismerte Holmest, szokatlannak érezte a megnyilvánulást. „- Csinosabb mint a fényképen. Bókol, de nem úgy, mintha utazott volna rám. Ez érdekes volt” (András, 2006:82) Holmes többször is flörtöl Rionával, egyértelműen jelezve, hogy érdeklődik iránta mint nő iránt. De van, amikor a Doyle által teremtett Holmeshoz hasonlóan dehumanizálja a nőt. „Engem minden érdekel- nézett rám várakozóan, de teljesen szakszerű várakozással, semmi gyengédség, semmi flört, pontos figyelem. Abban a pillanatban lehettem volna férfi is, vén is, ronda is, bármi. Ami ugye bosszantó, bár ugyanakkor hízelgő is.” (András, 2006:110)

Holmesnak magának is furcsák új érzései. Doyle műveiben a detektív gyengéd érzelmek híján, mint egy külső szemlélőként könnyen következtetett a bűnügyekben érintettek személyiségére, lehetséges reakcióikra, viselkedésük lelki mozgatórugóira. Riona Metcalf esetében viszont nem biztos magában, nem tudja milyen is a nő valójában. „Holmes minden emberismerete ellenére, illetve éppen emberismerete gazdagsága miatt, nem tudta megválaszolni a magában hirtelen felhorgadó kérdést, hogy felszínes-e a nő, vagy sebzett? [...] Holmes érezte, ő maga örülne, ha kiderülne, hogy sebzett,, mert vonzónak találta a nőt,

de kénytelen volt arra is gondolni, hogy nem bízhat meg az ilyen, éppen az ilyen, számára egészen újfajta érzésekben.” (András, 2006:120)

Holmes számára a testi kapcsolat teljesen idegen, ezért szokatlan és újszerű, hogy ezt a nőt megöleli, pontosabban hagyja, hogy a nő megölelje őt, ő pedig viszonozza az érintést. Nem tudja, miért csinálja, bár a nő rákérdez, mit akar tőle. Holmes csak annyit kér, tőle szintén szokatlan módon: „Maradjunk egy kicsit így.” (András, 2006:136) Gyengédséget és egyben gyengeséget, valamint bizonytalanságot láthatunk, amely Holmes személyiségét egyáltalán nem jellemezte eddig. Dr. Dolittle szerint Holmes Rionáról szokatlanul zavartan beszél, és úgy hallgat el, „mintha valamin rajtakapta volna magát, amit szégyellnie kellene.” (András, 2006:179) Némó is úgy gondolja, „jó lenne már találkozni azzal a nővel, mert Holmes hangja [...] ellágyult egy kicsit, amikor említette” (András, Gyilkosság Alaszkában, 2006:257), ezért kíváncsi a detektívből ilyen érzéseket kiváltó nőre. Holmes minél jobban elcsodálkozik saját érzésein, annál jobban próbálja azokat értelmezni. Miközben Rionát hallgatja, gondolataiba mélyed. „Abból, amit Riona mondott, nem értettem eleget, viszont ilyen nővel addig még nem találkoztam soha. Furcsán hatott rám, hitetlenkedve figyeltem egyszerre magamat és ezt az izgató és bámulatos nőt.” (András, 2006:228) Az „izgató” kifejezés használata akár a szexuális vonzerőre is utalhat. A könyv utolsó fejezetében Holmes és Riona ágyban zajló párbeszédének és búcsúzásának lehetünk tanúi. Egyértelműen megtörtént tehát közöttük az, aminek ilyenkor meg kell történnie: a szexuális egyesülés, mely Holmesnak feltehetőleg az első volt. Riona és Holmes kapcsolatát a regényben folyamatszerűen követhetjük nyomon, láthatjuk, hogy jutnak el az első bóktól az első és egyben utolsó aktusig. Ez egyfajta beteljesedésként, (szerelmi) történetük lezárásaként is értelmezhető, de egyúttal egy új történet, egy új, megváltozott Holmes történetének a kezdete is.

Doyle műveiben nem ismerhetjük meg Holmes családját, származásáról nem tudhatunk meg semmit. Csak bátyja, Mycroft létezéséről szerzünk tudomást, aki ha elég becsvágyó lenne hozzá, túlszárnyalhatná akár öccsét is. Mycroft Doyle három novellájában szerepel (*A görög tolmács*, *Az utolsó eset* és *A Bruce-Partington-tervek története*). Holmestól megtudhatjuk, hogy „az élők között neki van a legtisztább és legélesebb esze, korlátlanul meg tud jegyezni bármennyi adatot”. Mycroft Holmes a brit kormány egyszemélyes ellenőreként tevékenykedik. (Doyle 2007b:277)

András Sándor regényéből megismerhetjük a Nagy Detektív családjának többi tagját is. Amikor visszaemlékszik rájuk önanalízise folyamán, próbál rájönni nevének eredetére és arra, hogy az kihat-e valamiképpen a személyiségére. Családtagjai, mint szereplők, nem jelennek

meg a regényben. Olvashatunk Holmes francia származású anyai nagyanyjáról, annak férjéről, Sir Edward Shervington-ról , a nagyapáról, aki amellet, hogy katona volt, neves természetkutatóként is tevékenykedett. Holmes anyjáról, apjáról, idősebb bátyjáról, Sherrinfordról is tudomást szerezhethünk, valamint megtudjuk, hogy Mycroft a nevét a család tulajdonában levő Mycroft nevű farmházzal kapta. Sherlock Holmes arra a következtetésre jut, hogy nevét anyja, vagy nagyanyja adta neki, mivel mindketten olvashatták William Sherlock művét, akiről a detektív a nevét kapta. (vö. András, 2006: 346-348) Más szerzők is kibővítik Holmes családfáját, például Gene Wilder. (vö. Benyovszky, 2013)

5. A KRÓNIKÁS ÉS BARÁT ÁTVÁLTOZÁSAI

A Nagy Detektív személye mellett a detektívtörténetek állandó szereplője a krónikás, a segítő, aki egyúttal a történetek narrátora is. Ennek a karakternek, mint a krimirodalomban fellelhető több motívumnak is E. A. Poe a megteremtője. „A történetet a nagy detektív segédje mondja el, aki a krónikás, a kérdező, a permanens ostoba szerepkörét is betölti. Korlátoltsága és melléfogásai csak még inkább kiemelik nyomozó barátjának zsenialitását. Egyenes ági leszármazottai dr. Watson (C. Doyle) és Hastings kapitány (A. Christie).” (Benyovszky, 2007: 43)

Doyle műveinek elbeszélője, tehát Sherlock Holmes krónikása, Dr. Watson, az Afganisztánban komoly sérülések miatt leszerelt katonaorvos. A Nagy Detektív megbecsüli segítője munkáját, és ezt tudtára is adja, viszont nem fukarkodik az iróniával sem képességeivel kapcsolatban. Mi sem bizonyítja jobban, hogy Holmes fontosnak tartja Watson munkáját, sőt mi több, krónikását barátjának tekinti, mint a *Botrány Csehországban* c. novellában elhangzó mondatok: „Nem megy innen egy tapodtat se, barátom! Itt marad. Mire is mennék krónikás nélkül? Mert a történet érdekesnek ígérkezik. Kár lenne, ha éppen ezt nem örökítené meg.” (Doyle, 2007: 139) Bármennyire is szükségesnek érzi Holmes barátja munkáját, még sincs vele teljesen megelégedve addig, amíg maga is kezébe nem veszi a tollat. „Watson barátom nem valami ötletgazdag, de ha valamit a fejébe vesz, azt elég nehéz kiverni belőle. Már régóta kitartóan nyaggat azzal, hogy saját magam írjam meg valamelyik esetemet a sok közül. Részben persze önmagamnak köszönhetem ezt az ideát, mivel többször hajtogattam, hogy beszámolóit felületesek, elnagyoltak, sőt azzal a váddal is illettem, hogy az olvasóközönség kedvében igyekszik járni ahelyett, hogy szigorúan a tényekhez és az adatokhoz ragaszkodna.

– Próbálja csak meg saját kezűleg, ha olyan nagyokos, Holmes – vágott vissza Watson, s így rákényszerültem, hogy kézbe vegyem a tollat. Aztán lassanként rá kellett jönnöm, hogy csakugyan úgy kell feltálni az eseményeket, hogy az lekösse az olvasót. (Doyle, 2007b:376) A fenti párbeszéd a *Holtsápadt katona* c. novella elején hangzik el, melynek érdekessége, hogy Watson szavai hatására egy novella erejéig ténylegesen Holmes veszi át a krónikás szerepét.

Ahogy a fentiekben már utaltam rá, Watson nem „csak” a krónikás szerepét tölti be, hanem egyfajta segítő is egyben. Segítője az olvasónak és a Nagy Detektívnek egyaránt. Szubjektívan szemléli az eseményeket, és amit ő tud, azt az olvasó tudtára adja. Felteszi azokat a kérdéseket, amelyek az olvasót is foglalkoztatják, amelyekre csak Holmes tud

válaszolni a következtetés tudománya segítségével, (vö. Benyovszky, 2003: 69) és ezért Watson nem titkolja Holmes iránti csodálatát.

„– És azt miből tudta, hogy éjjel fogják megkísérelni a rablást? – kérdeztem.

– Azzal, hogy bezárták a liga irodáját, jelezték, hogy már nem érdekli őket tovább, vajon jelen van-e Jabez Wilson, vagy sem, tehát ezzel elárulták, hogy kész az alagútjuk....Hát ezért vártam én ma éjszakára az akciót.

– Hát ezt gyönyörűen kiokoskodta! – kiáltottam fel őszinte csodálattal. – Ilyen hosszú logikai lánc, mégis minden láncszem stimmel.“ (Doyle, *A rőt liga*, 2007a: 182)

A Nagy Detektív nagyra értékeli Watson segítségét, bár nem a legszokványosabb módon. Nem Watson tudása, hanem tudatlansága, téves következtetései terelik Holmest sokszor a helyes megoldás felé.

„- Biz’ isten, Watson, maga időnként felülmúlja önmagát - mondta Holmes. Hátralökte a székét,

és rágyújtott egy cigarettára. - Meg kell mondanom, hogy mindabból, amit szerény módszerem ismeretében itt előadott, az derül ki, mennyire lebecsüli a saját képességeit. Lehet, hogy nem áramforrás, de hogy jó vezető, az vitathatatlan. Vannak emberek, akik maguk nem zsenik, de megvan az a különös képességük, hogy inspirálni tudják a lángészt. Hadd valljam be, drága cimborám, hogy mélységesen a lekötelezettjének érzem magam. [...] - Attól tartok, kedves Watsonom, hogy a maga következtetéseinek többsége eredendően hibás.

Amikor azt mondtam, hogy maga ösztönöz engem, őszintén szólva arra gondoltam, hogy sok esetben a maga tévedései nyomán jutottam el az igazsághoz.”(Doyle, *A sátán kutyája*, 2007a:6)

András Sándor regényében nem szerepel Watson, mások töltik be a Doyle által ráruházott szerepét. Maga Sherlock Holmes három különböző alkalommal tesz csak róla említést. Ennek oka, amelyre a Nagy Detektív önanalízise közben jön rá, tőle való elhidegülése: „Végül is én űztem el magamtól Watsont; azért hidegültünk el egymástól, mert én hidegültem el tőle.” (András, 2006:95)

Önanalízise közben még egyszer említi Holmes a volt segítőtárs nevét, mikor éppen azon töpreng, miért váltott ki belőle heves érzéseket a Watson által leírtak visszaolvasása. Ekkor utal Holmes megteremtőjére, A. C. Doyle-ra is, de mint történeteinek közreadójaként tekint rá. Ahogy Doyle neve belép a fikció világába, úgy lesz Holmes személye az olvasó számára egyre valóságosabb. „Hiszen olvastam én Watson rólam szóló és Connan Doyle által

közreadott beszámolóit korábban is, miért hatott rám épp azon a napon, november 15-én olyan különlegesen, annyira felforgatóan?” (András, 2006: 90)

Ezen kívül még egyszer szintén gondolkodás, de nem önanalízis közben jut Holmes eszébe régi segítőtársa. Úgy gondol vissza Watsonra, mint egy biztos pontra régi életéből. „Mennyivel egyszerűbb is volt, amikor még Watson segítségére számíthattam. Biztosabb is, unalmasabb is. Nem Watson volt unalmas, hiszen ő olyan volt, mint egy megszokott és meghitt karosszék, amelyben meg lehet pihenni. Miért lenne unalmas a villanykapcsoló, amelyre mindig számítani lehet? Nem ő volt unalmas, nem is a vele megosztott munka, inkább az, hogy mindig számíthattam rá, és arra is, mit fog tenni.” (András, 2006: 76)

András Sándor Sherlock Holmes Alaszkában c. regényében több narrátorral is találkozhatunk: George Collins, Donald Petrov, Némó, Dr. Dolittle, Frankenstein, Drakula, Willie Marvin, Riona Metcalf, maga Sherlock Holmes, valamint több fejezetben egy mindentudó ismeretlen elbeszélő tölti be Holmes krónikása szerepét. Mindegyik elbeszélő más-más viszonyban van a detektívvel, ebből eredően beszámolójuk szubjektív. A regényben kiderül, felkérésre írják meg a beszámolójukat, de azt nem tudhatjuk, ki a megbízójuk.

A Sherlock Holmes által elbeszélte fejezetekben általában a detektív kimondott és belső gondolatvilága olvasható. Emellett a nyomozást közvetítő fejezetek közé vannak beékelve Holmes önanalízisének folyamatát leíró fejezetek, amelyekkel bővebben A Nagy Detektív átváltozásai c. fejezetben foglalkozom.

George Collins, aki többek között az első fejezet elbeszélője, Yakutat volt alpolgármestere. Frank Willow meggyilkolása után ő öröklí meg a polgármesteri széket. Nagyon megrázza az eset, de beszámolója részletes, érthető, pedig elmondja, kényszer számára az írás. Tőle tudjuk meg, hogy valaki kérésére írják az elbeszéléseiket az egyes fejezetek „szerzői”. „Ez a történet is bizonyosság lehet rá, ez, melyiknek egy részét nekem kell elmondanom, a feladat rám kényszerült. „ (András, 2006:7-8)

Holmesről illedelmesen ír, viszont Watsonéhoz hasonló csodálat nem jelenik meg nála. A tények közlésére hagyatkozik. Az olvasót foglalkoztató kérdéseket sok esetben fölteszi.

Donald Petrov csak egy fejezet elbeszélője. Ő, mint vádlott jelenik meg, de nem Frank Willow gyilkosságának vádlottja. Mivel felesége megcsalta őt az öccsével, Dickkel, ezért öngyilkosságra veszi rá testvérét. A nyomozás menetébe is beleavatkozik, mivel felmondhatja öccsével az öngyilkosság előtt egy magnószalagra, hogy Dick ölte meg Frank Willowt. Beszédmódja zaklatott. A nehezen kinyilvánítható, kavargó érzéseket az író az élőbeszédhez hasonló több hosszú, összetett, néha szinte értelmetlen mondattal érzékelteti. Holmessel

vádoló-vádlott viszonyban találkoznak az őrszobán, ezért nem is nyilvánít véleményt a detektívről.

A regényben Holmes négy legjobb barátja, társa, segítője Drakula, Dr. Dolittle, Frankenstein és Némó, akik ismertségben vetekedne a Nagy Detektívvvel. Holmes és a négy legjobb barátja a regény írója szerint a négy őselemet és az értelmet képviselik. A regény írója Balázs Imre Józseffel folytatott beszélgetésében elmondja, hogy a szereplők gyermekkoruk kedvencfigurái. Így nyilatkozik róluk: „Némó a víz, Frankenstein a tűz, Drakula a föld, , Holmes a levegő. Csak később vettem számításba, hogy volt nekem gyerekkoromban egy ötödik figurám is, Dolittle, akit az elemek összefüggésében ért-elemnek mondhatok, ő a nyelviség és az univerzális szimpátia.” (András-Balázs, 2014:37) A regényben ezt nem tudatja az olvasóval, viszont a négy barát különböző személyisége meg nyilvánul az általuk elbeszéltek részekben. Eltérő nézeteik miatt rengeteget vitáznak, elvont gondolatmeneteik teszik nehezebben értelmezhetővé ezeket a fejezeteket. Drakula által elbeszéltek fejezet egyik részletével szeretném szemléltetni a fentebb leírtakat: „Abban igaza van Drakulának – mondta Dolittle, én bolond egy pillanatra azt hittem, kiáll mellettem -, hogy a repülőgép maga is agresszivitás. A látomás is az. Ha kormányozod a géped, az agresszivitást kormányozod, nem magadat, akkor pedig téged is agresszivitás kormányoz. Ha viszont a természet maga agresszív, ahogy Drakula mondta, akkor mi nem az? Akkor a békés mozgás természetellenes lenne? Angyali talán?” (András, Gyilkosság Alaszkában, 2006: 268)

A regény több fejezetének narrátora Willie Marvin, aki elutazott Londonba, és rávette Holmest, utazzon Alaszkába és nyomozzon Frank Willow gyilkosa után. Tlingit, indián neve Thák Khuát-i. Csöndes, nyugodt ember, aki sosem mond többet, mint amennyi feltétlenül szükséges. Társai szerint türelme és kitartása legfőbb erényei, ezért esik rá a választás, hogy utazzon Londonba. A történetírásról így vélekedik: „Megvallom, nehezemre esik a beszéd, nem szoktam leírni, mi történik velem. A repülőúton Seattle-n és Juneau-n át Yakutatbaazonban csak én voltam Holmes úrral, hát engem kértek meg, mondjam el, mi történt” (András, Gyilkosság Alaszkában, 2006: 23)

A regényben ő Holmes fő segítője, mivel a Yakutai tlingitek tanácsának többi tagja őt kéri meg arra, hogy a detektívnek mindenben legyen a segítségére. A nyomozás szinte egész ideje alatt Holmsszal tart, ezért az ő szerepe hasonló leginkább Watsonéhoz. Nem teszi föl az olvasót foglalkoztató kérdéseket, viszont Holmes hozzá intézett kérdéseire adott válaszaiból tudjuk meg, hogy Holmes mire kíváncsi a tlingit indiánokkal kapcsolatban: megismerjük kultúrájuk, világnézetük egy részét. Azokat a dolgokat, amelyeket a Nagy Detektív fontosnak tart a nyomozás közben. Marvinról kiderül, hogy ismeri Doyle írásait, mivel Holmes kérésére,

hogy ne „urazza” őt, azt válaszolja: „Nem megy – mondtam. – Tudom, Watson úgy szólította, de nekem nem megy. Talán később, most még nem.”(András, Gyilkosság Alaszkában, 2006:144) Ebből a válaszból az is érezhető, hogy Marvin észreveszi, részben átvette Watson szerepét. Holmes is hasonlóan viszonyul hozzá, mint volt segítőtársához. Doyle Holmesról szóló műveiben, többször kerül a detektív és a társa olyan helyzetbe, hogy a kliens nem akar Watson előtt beszélni a történetekről. Ilyenkor Holmes általában úgy reagál, mint a Botrány Csehországban c. novellában is: „- [...]Remélem, a barátja becsületes és szavatartó ember. Ha nem így volna, jobb szeretnék négyszemközt értekezni önnel, mert ügyem igen kényes természetű. [...]

- Vagy mindketten itt maradunk, vagy önnek kell távoznia, uram! Dr. Watson jó barátom, nincs előtte titkolnivalóm.”(Doyle, Botrány Csehországban, 2007:139)

András regényében hasonlóan viszonyul Holmes Marvinhoz is egy beszélgetés folyamán.

„- Szívesebben mondanám négyszemközt.

- Marvin úr segítőtársam, megbízhat benne.” (András, 2006:146)

Riona Metcalf, egy fiatal Juneauban élő nő, aki a meggyilkolt Frank Willow volt barátnője. Általában zaklatott, titokzatos, sokszor szinte összefüggéstelenül beszél az általa fontosnak tartott dolgokról. Gondolatmenetei sokszor zavarosak. Érezhető, hogy valamit mindvégig titokban tart, de a titok nyitjára csak a regény végére derül fény. Az írástól idegenkedik, passzív cselekedetnek tartja. „Beszélve, magammal beszélve, más, az olyan aktív dolog, az írás viszont, amit ugye most éppen csinálok, valami, nem is tudom, mi, hiszen jó, jó, nem passzív, valami tehetetlenkedés, mint amikor tükör előtt állok és nézem magam. [...]Hamarabb repülném át az óceánt, minthogy leírjam, mi mindenre gondoltam a telefon előtt.” (András, 2006:109) Riona és a Nagy Detektív közti kapcsolattal a Sherlock Holmes c. fejezetben foglalkozom bővebben.

BEFEJEZÉS

Dolgozatom témája András Sándor *Gyilkosság Alaszkában- Sherlock Holmes a tlingitek földjén* című regényének összehasonlító elemzése.

Sherlock Holmes Doyle műveiben a Brit fővárosban, Londonban nyomoz. Ezzel szemben András regényében a nyomozás helyszíne Alaszka, Yakutat városa, a tlingit indiánok lakhelye. A helyszín magával hoz egy új értelmezési lehetőséget, miszerint a tlingit indiánok sorsa összehasonlítható a kisebbségben élő magyarok sorsával. Megállapítottam, hogy az újraírási technikák közül András alkalmazza mindhárom módszert, tehát a mű mutációnak, kiegészítésnek és áthelyezésnek egyaránt tekinthető.

A regény szerkezeti felépítését Viktor Šklovskij sémájára támaszkodva figyeltem meg. Megállapítottam, hogy a regény nagyban eltér a sémában felsorolt kilenc szerkezeti egységtől, viszont ezen szerkezeti egységek elemeinek egy része megtalálható a regényben, bár a sorrend és a terjedelem nagyban változik.

Már Doyle Holmesról szóló regényeiből és novelláiból megtudhattuk, hogy a detektív művészetkedvelő, aki maga is hegedül, valamint szívesen jár koncertekre. András regényéből kiderül, hogy Holmestól az irodalom sem idegen. Ezért külön fejezetbe foglalkoztam a műben jelen levő intertextusokkal, amelyek közül több idézet magyar író tollából, konkrétan József Attilától és Babits Mihálytól származik, de Rilke és Mallarmé bizonyos műveire is találtam utalást. Holmes nem csak a verseket idéz, hanem utal Doyle róla szóló munkáira, valamint Chandler művire is, melyben Marlowe a főszereplő. Az irodalmi művek közti átjárás figyelhető meg András regényében. Kiderül, Holmes személyesen is ismeri Marlowe-t, valamint a regényben is szereplő irodalmi hősök, Némó, Dolittle, Frankenstein és Drakula Holmes legjobb barátai és segítőtársai.

Külön fejezetben foglalkoztam Holmes személyével, megfigyeltem a hasonlóságokat, és az eltéréseket a doyle-i mintától. Jelentős eltérésekre lettem figyelmes Holmes nőkhöz való viszonyában, mivel András regényében a detektív érdeklődik egy hölgy iránt, akivel szexuális kapcsolatot is létesít. Az Doyle által írt művekhez viszonyítva szintén újdonság Holmes önanalízise. A nyomozás folyamatát leíró fejezetek közé ékelődnek be a detektív önanalíziséről szóló fejezetek, melyekből az olvasó megismerheti Sherlock Holmes legbelső gondolatait, problémáit, nyomon követheti, miként tárja fel Holmes saját tudatalattiját.

A munkám utolsó fejezetében az elbeszélő személyével foglalkoztam. Doyle műveinek állandó szereplője és egyben narrátora dr. Watson, aki András művében nem szerepel. A fejezetek elbeszélői a regény különböző szereplői, akikről megtudjuk, felkérésre

írják beszámolóikat, ám azt nem, ki kéri őket az írásra. Narrátor többek közt Némó, Dolittle, Drakula és Franenstein, George Collins, Willie Marwin, Donald Petrov valamint a detektívhez közel álló nő, Riona Metcalf és még maga Holmes is. Megállapítottam, hogy Willie Marwin funkciója hasonlít a leginkább Watson szerepéhez.

Véleményem szerint a regény cselekménye fordulatos és szokatlan. Fenntartja az érdeklődést az utolsó oldalig. Érdekes, ám néha túlzottan terjengős részeket olvashatunk a tlingit indiánok helyzetéről Alaszkában, a hagyományaikról, valamint a politikai helyzetről. Szintén hosszadalmasnak hatnak Holmes bölcselkedései, amelyek néha kissé nehezen értelmezhetők, több újraolvasást igényelnek. Rendkívül érdekesnek tartom viszont azt a módot, ahogy András más irodalmi művek hőseit (Némó, Dolittle, Frankenstein, Drakula) beemeli a regénye világába, s beépíti őket a nyomozás történetébe.

András regénye nagyban hozzá járul a szegényes magyar Holmes-kánon gazdagításához, bátorítást és számos ötletet adhat további magyar nyelvű Holmes-művek megírását fontolgató szerzőknek.

RESUMÉ

Témou mojej ŠVOUČ práce je komparatívna analýza románu Sándora Andrása *Gyilkosság Alaszkában- Sherlock Holmes a tlingitek földjén*.

V Doyleovích dielach Sherlock Holmes vyšetruje kriminálne prípady v britskej metropole, v Londýne. Oproti tomu v Andrásovom románe vyetrovací akt prebieha na Aljaške v meste Yakutat, ktoré sa nachádza na území tlingitov, pôvodných indiánskych obyvateľov. Samotný výber miesta deju rozširuje možnosť interpretácie, nakoľko osud tlingitov môže byť paralelný s osudom Maďarov žijúcich v menšine. Po dôkladnom rozboru textu som prispela k záveru, že András z troch metód prepisu v svojom diele využíva všetky tri, nakoľko dielo Andrása je naraz mutáciou, doplnením a premiestnením.

Štruktúru románu som sledovala na základe schémy Viktora Šklovskija. Dospela som k záveru, že štruktúra románu sa vo väčšej časti líši od tejto schémy, to ale neznamená, že ani jeden z deviatich štrukturálnych prvkov sa v románe nenachádza.

V románoch a poviedkach Doylea Holmes figuruje ako človek, ktorému sú blízke rôzne umenia. Dozvedáme sa, že sám Holmes si rád zahrá na husliach a často navštevuje koncerty. Z románu Andrása sa dozvedáme, že ani literatúra nie je Holmesu vzdialená. Práve kvôli tomu som venovala jednu kapitolu intertextualite. V románe sa objavujú citácie od rôznych spisovateľov, medzi nimi aj od maďarských básnikov Attilu Józsefa a Mihály Babitsa. Holmes v skúmanom románe rád parafrázuje aj diela Doylea, v ktorých je on sám hlavným hrdinom. Ďalším znakom intertextuality sú parafrázy od Chandlera, z diel, ktorých hrdinom je Marlow. Z románu sa dozvedáme, že Holmes osobne pozná rôznych literárnych hrdinov, ako Marlow, Nemo, Dolittle, Frankenstein a Drakula, ktorí sú v jednom jeho pomocníkmi a priateľmi.

V ďalšej kapitole sa venujem problematike totožnosti a odlišnosti diela Andrása a diel Doylea. Zistila som, že hrdina Andrása je výrazne odlišný od hrdinu Doylea v jeho prístupe k ženám. V Andrásovom románe Holmes sa zaujíma o ženské pohlavie ako sexuálny objekt, dokonca dôjde aj k sexuálnemu styku medzi Holmesom a vybranou ženskou postavou. Ďalším výrazným rozdielom je sebaanalýza Holmesa. Dej románu sa niekedy preruší prvkami Holmesovej sebaanalýzy, z ktorých čitateľ sa dozvie, že akým vnútorným životom Holmes žije. Z týchto častí sa dozvedáme o Holmesových myšlienkach, citoch a celom priebehu, podľa ktorého Holmes sa dozvedá o vlastnom nevedomí.

V poslednej kapitole sa venujem románu z naratívneho hľadiska. V Doyleových dielach je stálym účinkujúcim a rozprávačom Watson, ktorý v Andrásovom románe nehrá

žiadnu rolu. Rozprávačmi rôznych kapitol sú rôzne osoby. Rozprávačmi rôznych kapitol sú práve už spomínaný, Drakula, Frankenstein, George Collins, Willie Marwin, Donald Petrov a k detektívi blízka žena Riona Metcalf. K roli stáleho rozprávača Watsona pritom stojí najbližšie rola Willieho Marwina.

Na konci mojej analýzy konštatujem, že dej románu je bohatý a nezvyčajný, do poslednej strany udržiava napätosť a záujem čitateľa. Z románu som mala dojem, že András niekedy až príliš podrobne opisuje spoločenské postavenie indiánov z tlingitovho kmeňa, ich tradície a politický stav. Podrobne sú opísané aj Holmesove myšlienky, vnútorné monológy, ktoré sú ťažko pochopiteľné a vyžadujú, aby ich čitateľ prečítal znova a znova, aby pochopil každému detailu. Veľmi zaujímavá je aj skutočnosť, že v románe Andrása účinkujú hrdinovia rôznych literárnych diel, ktorý zároveň tvoria homogénnu súčasť diela.

Dielo Sándora Andrása obohatilo kánon s príslušnou tematikou a zároveň je podkladom a inšpiráciou pre ďalšie Holmesovky.

Felhasznált irodalom

1. ANDRÁS, S.: *Gyilkosság Alaszkában – Sherlock Holmes a tlingitek földjén*, Pozsony, Kalligram, 2006, ISBN
2. ANDRÁS, S.: *Miért is nyomoz Sherlock Holmes?* In Kalligram folyóirat 2009/ 8-9
3. ANDRÁS, S.- BALÁZS I.J.: *Némó és Sherlock Holmes Atlantiszt keresik*, In Korunk folyóirat, 2014/3
4. BENYOVSZKY, K.: *A jelek szerint*, A detektívtörténet és közép-európai emléknymai, Pozsony, Kalligram, 2003, ISBN 80-7149-530-1
5. BENYOVSZKY, K.: *Baker Street-i színjáték – Neil Gaiman Holmes-átirata* In Kalligram folyóirat, 2009/ 8-9
6. BENYOVSZKY, K.: *Bevezetés a krimi olvasásába*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2007, ISBN 978-80-8062-359-3
7. BENYOVSZKY, K.: *Hamis Holmesok, ál-Watsonok (A populáris hős természetrajzához)*. In Opus folyóirat, 2013/2
8. BENYOVSZKY, K.: *Holmes Doyle-t és Chandlert olvas* In Új Szó napilap, Könyvjelző melléklet, 2006/ 5, 3
9. BENYOVSZKY, K.: *Ifikrimik. Változatok a detektívtörténetre a gyermek- és ifjúsági irodalomban*. In BENYOVSZKY, K.-H. NAGY P.: *Lepipálva*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2009, ISBN 978-80-8062-388-3
10. BENYOVSZKY, K.: *Újabb keresztöltések a Holmes-szötteken* In Korunk folyóirat, 2014/3
11. BÉNYEI, T.: *Kötés és oldás: narratív önmetaforák a Sherlock Holmes történetekben*. In KISANTAL, T.-MEKIS D., J.-P.MÜLLER, P.- SZOLLÁTH D.: *THOMKA SYMPOSITION-*

Ünnepi kötet Thomka Beáta köszöntésére. Pozsony, Kalligram, 2009, ISBN 978-80-8101-217-4

12. DOLEŽEL, L.: *Fikční světy v transdukci; postmoderní přepisy* In DOLEŽEL, L.: *Heterocosmica*. Praha, Karolinum, 2003, ISBN 80-246-0735-2
13. DOYLE, A. C.: A görög tolmács, In *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 1.* Szukits Könyvkiadó 2007a, ISBN 963 9278 01 7
14. DOYLE, A. C.: Az utolsó eset és In *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 1.* Szukits Könyvkiadó 2007a, ISBN 963 9278 01 7
15. DOYLE, A. C.: A Bruce-Partington-tervek In *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 2.* Szukits Könyvkiadó 2007b, ISBN 963 9278 02 5
16. DOYLE, A. C.: *Botrány Csehországban.* Fordította: Takácsy Gizella, In *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 1.* Szukits Könyvkiadó 2007a, ISBN 963 9278 01 7
17. DOYLE, A. C.: *B A holtsápadt katona,* Fordította: Takácsy Gizella, In *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 2.* Szukits Könyvkiadó 2007b, ISBN 963 9278 02 5
18. DOYLE, A. C.: *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 1.* Fordította: Boronay Zsuzsanna, Mikes Lajos, Tury Gyula Nikowitz Oszkár, Takácsy Gizella, Katona Tamás Szukits Könyvkiadó 2007, ISBN 963 9278 01 7
19. DOYLE, A. C.: *Sir Arthur Conan Doyle Összes Sherlock Holmes-története 2.* Fordította: Árkos Antal, Nikowitz Oszkár, Ferencz Anna, Takácsy Gizella, Tiborszky Péter, Ádám Szilvia, Katona Tamás, Szukits Könyvkiadó 2007, ISBN 963 9278 02 5
20. DÖMÖTÖR, E.: *A nyomozás etnográfiai tapasztalata,* In *Partitúra folyóirat,* 2009/ 2

21. HUDÁCSKÓ, B.: *Sherlock Él* In Korunk folyóirat 2014/3
22. KESZTHELYI, T.: *A detektívtörténet anatómiája*. Budapest, Magvető 1979, ISBN: 9632708997
23. KISS G. Z.: *Bevezetés Mr. Sherlock Holmes Módszerébe* In Kalligram folyóirat 2009/ 8-9
24. ŠKLOVSKIJ, V.: *Novela s tajomstvami* In ŠKLOVSKIJ V.: *Teória prózy*. Bratislava, Tatran, 1971, ISBN 072-132-88
25. VARGA, B.: *Nyomozás az első magyar krimi után*. In BENYOVSKY, K.-H. NAGY P.: *Lepipálva*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2009, ISBN 978-80-8062-388-3